

ปาฐกถา
เรื่อง

เรียนรู้อะไรจาก “ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕”?

เสน่ห์ จามริก

การสัมมนาเรื่อง “แลไปข้างหน้า : ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕”
เนื่องในวาระ ๑๐๐ ปี ชาตกาล ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์
๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๓
ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร

เรียนรู้อะไรจาก “ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕”

เสน่ห์ จามริก

หลักการนำ

นับเป็นเกียรติและความภาคภูมิใจอย่างสูงที่ได้มีส่วนร่วมการสัมมนา เนื่องในวาระ ๑๐๐ ปี ชาตกาลท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้มีคุณูปการใหญ่หลวงต่อประเทศชาติและมวลสามัญชนคนไทย ในช่วงเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา อันเป็นเดือนเกิดของท่านปรีดี พนมยงค์ ได้มีการเฉลิมฉลองรำลึกถึงชีวิต ผลงานและเกียรติคุณของท่านไปแล้ว มาถึงเดือนมิถุนายนติดต่อกันอันเป็นเดือนประวัติศาสตร์นี้ ซึ่งมีการยึดอำนาจการปกครองถึงสองครั้ง คือ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ นับความสำคัญต่อการเรียนรู้จดจำย่อเมกะกินความกว้างใหญ่ไพศาลยิ่ง ๆ ขึ้นไปเป็นทวีคูณ ในแง่ของความเป็นสังคมนิยม คือการได้มาและการสูญเสีย ในฐานะเป็นหลักการนำของสังคม และทั้งในแง่ของกาลเวลา คือผลกระทบต่อชีวิตสังคมการเมืองไทยในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นนัยความสำคัญยิ่งใหญ่เหนือแม้กระทั่งสถานะความเป็นรัฐบุรุษอาวุโส หรือความเป็นบุคคลสำคัญของโลก อันล้วนเป็นเรื่องสมมุติธรรม จุดมุ่งหมายของการนำเสนอ ณ ที่นี้ มีอยู่เพื่อเรียกร้องเชิญชวนสาธุชนผู้มีใจรักและใฝ่สังคมนิยม ความเป็นจริงทั้งหลาย มาร่วมกันเรียนรู้ ในอันที่จะทำความเข้าใจปัจจุบัน และมองออกไปสู่นาคต อย่างพินิจพิเคราะห์ด้วยปัญญาและความเป็นเหตุเป็นผล แทนที่จะปล่อยให้ถูกชักจูงให้หมกมุ่นเวียนว่ายอยู่แต่ในเรื่องของอำนาจวาสนาและตัวบุคคลเป็นमुखโลกน ซึ่งยอมแปรปรวนไปตามอารมณ์ผลประโยชน์ส่วนตนอันคับแคบ อย่างเช่นที่กำลังเป็นไปในบรรยากาศชีวิตสังคมการเมืองไทยยุคปัจจุบัน เรียกได้ว่า เป็นความอับจนทางปัญญา ปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นเหตุการณ์ในอดีตก็จริง แต่ในเชิงของหลักการสังคมแล้ว ยังคงทรงคุณค่าอันควรแก่การนำมาทบทวนและคิดค้นแสวงหาอยู่เสมอ แม้สำหรับประชาชนคนไทยในยุคสมัยย่างเข้าสู่ทศวรรษ ๒๕๔๐ นี้ ก็ตาม

ดังนั้น เพื่อประโยชน์แก่การทำความเข้าใจในเรื่องของหลักการสังคม จึงขอเสนอการอ่านประวัติศาสตร์และวิเคราะห์อธิบายกระบวนการเมืองไทยในแนวทางดังต่อไปนี้ ซึ่งต่างมีส่วนเกี่ยวข้องและเสริมซึ่งกันและกัน

ประการแรก ชูประเด็นความสำคัญของความคิดเหนือเรื่องส่วนตัวบุคคล ซึ่งในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เป็นเรื่องขึ้นอยู่กับการแสดงคติและมายาคติมากมายจนไม่อาจแยกแยะอะไรได้ แม้กระทั่ง เกณฑ์คุณค่าที่จะยึดถือ ในความเป็น “คนดี-คนไม่ดี” ผลก็คือ สังคมไทยในเวลานี้ ต้องกลายเป็นสังคมที่ได้แต่

ไขว่คว้าหา “คนดี” โดยปราศจากเกณฑ์คุณค่าและหลักคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล ในยามวิกฤตทาง ปัญญาและความตกต่ำของชนชั้นนำขณะนี้ น่าจะถึงเวลาที่สาธารณชนคนไทยจะต้องเรียนรู้ในระดับ ความคิดของตนเองอันเป็นรากฐานที่ประเทศชาติจะสามารถพัฒนาก้าวหน้าอย่างอิสระเสรี เป็นธรรม และยั่งยืนโดยแท้จริง

ประการที่สอง ก้าวข้ามการแบ่งจำแนกกลุ่มหรือฝักฝ่ายการเมือง เป็นฝ่ายคณะเจ้า-ฝ่าย คณะราษฎร หรือฝ่ายทหาร-ฝ่ายพลเรือน อย่างที่ยึดถือกันมา แม้จะมีส่วนถูกต้องอยู่ในแง่ของ โครงสร้างสัมพันธภาพเชิงอำนาจ แต่ก็ชวนให้มองข้ามหรือละเลยประเด็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่กว่าเรื่องผล แพ้-ชนะของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง นั่นก็คือ ปัญหาทิศทางของพัฒนาการทางสังคม การเมือง ซึ่งโดย รากฐานเป็นเรื่องระดับหลักความคิด ในสภาวะความหมกมุ่นจำเจอยู่กับเรื่องของเกมแพ้-ชนะ ใครได้- ใครเสีย ทั้งในส่วนของตัวแสดงและทางด้านของคนดูคนชม ตลอดจนสื่อมวลชน ชีวิตการเมืองไทย จึง ได้แต่เวียนว่ายอยู่ในวงจรอุบาทว์ และในที่สุด ถดถอยลงไปเป็นเป็นลำดับ ไม่ว่าจะเป็นในห้วงเผด็จ การ หรือประชาธิปไตย ทั้ง “ครึ่งใบ” และ “เต็มใบ” เวลานี้

ในพฤติกรรมที่เป็นจริง ก็คือว่า ภายในแต่ละฝ่ายหรือกลุ่มอำนาจ ต่างก็มีองค์ประกอบที่ลึกลับ ล้น ขัดแย้งกันในทางแนวความคิด แต่ขณะเดียวกัน โดยหลักการ กลับค่อนข้างลงรอยกันในระหว่างตัว บุคคลที่ถือกันว่าอยู่คนละฝักคนละฝ่ายกัน ดังที่จะขยายความต่อไป พฤติการณ์เช่นว่านี้ นำเรามาสู่ ประเด็นหลักการประการที่สาม คือ เกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาทิศทางพัฒนาการทางสังคมการเมืองว่า เราจะยึดถืออะไรเป็นหลัก

ในประเด็นข้อนี้ ผลงานวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์ของ W. F. Wertheim ประมวลขึ้นเป็นหลักการเรียกว่า **Emancipation Principle** หรือที่ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ใช้คำ แปลว่า “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ดูจะเป็นหลักคิดทางวิชาการ ที่ให้ความกระจ่างเป็นอย่างดี ที่เรา จะมองย้อนอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคตอย่างเที่ยงธรรมตามธรรมชาติความเป็นจริง กล่าวคือ เป็น หลักการอันแนบเนื่องอยู่ในสัญชาตญาณโดยธรรมชาติของมนุษย์เองทุกรูปทุกนาม ที่ย่อมจะต้องดิ้นรน ต่อสู้ให้หลุดพ้นหรือเป็นอิสระจากทั้งพลังของธรรมชาติและอำนาจครอบงำของมนุษย์ด้วยกันเอง และ ทั้งหมดประกอบกันถือเป็นการพัฒนาก้าวหน้าของมนุษย์

กระนั้นก็ตาม ถึงแม้จะเป็น “หลักการ” ที่แนบเนื่องอยู่ในสัญชาตญาณโดยธรรมชาติของมนุษย์ เป็นปรากฏการณ์สากล แต่ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ที่ว่านี้ ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการ อธิบายสะท้อนภาพพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงเสมอไปในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ หากเป็นหลักการที่ใช้ เป็นเกณฑ์วินิจฉัยและประเมินเหตุการณ์และสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นจริงว่า จะเป็นความก้าวหน้า หรือ

ชะงักงัน หรือว่าถดถอย^๑ อย่างน้อยก็เป็นเครื่องแสดงว่า มนุษย์เราเองอาจทำได้ให้ถอยหลังเข้าคลองได้ในแง่ของ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” แม้ในยุคของการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยตามกระแสโลกาภิวัตน์ พิเคราะห์ให้ในแง่ที่แล้ว การจำแนกแบ่งกลุ่มตามกระแสแนวและหลักคิดออกเป็นกระแสความคิดก้าวหน้า และกระแสความคิดถดถอย จึงดูจะให้ความหมายดีกว่าแบ่งตามตัวบุคคลหรือสถานะสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับสาธารณชนคนไทยที่จะเข้ามีส่วนร่วมเรียนรู้ทางการเมืองในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นโดยลำดับ กระแสนุรักษ์นิยม โดยคำจำกัดความ ก็คือ กระแสถดถอยนั่นเองในโลกของการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

บนพื้นฐานของหลักการนำที่กล่าวมา กล่าวคือ คุณค่าความสำคัญของความคิด ปัญหาทิศทางพัฒนาการสังคมนการเมือง และ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ที่ว่านี้ ที่ “ปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕” จะพึงได้รับการวิเคราะห์ประเมิน แต่ก่อนอื่น เราคงต้องย้อนอดีตไปก่อนหน้านั้นสักเล็กน้อย เพื่อความชัดเจนในเรื่องของ ปฏิวัติมิถุนายน เองด้วย

เหลียวหลัง

บนพื้นฐานเกณฑ์วินิจฉัยตาม “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ดังกล่าว ก็จะต้องเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ในความตระหนักรู้เป็นอย่างดีในแวดวงผู้นำระดับสูงสุด อย่างน้อยในช่วง ๕ ปีก่อนปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ ดังจะอนุมานได้จากที่สมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และประธานสภากรรมการองคมนตรี ทรงแถลงในที่ประชุมสภากรรมการองคมนตรี เดือนเมษายน ๒๔๗๐ ว่า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ liberal มาก ถึงแม้ทรงเห็นว่าบ้านเมืองชอบปกครองด้วยอาญาสิทธิ์ แต่ก็เป็อาญาสิทธิ์ที่ liberal

...ในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงศึกษาในต่างประเทศมาแล้ว ทรงมั่นพระราชหฤทัยว่าการปกครองกรุงสยาม จะเป็นอย่างไรไม่ได้ดีแน่แล้ว นอกจากโดยรูป absolute monarchy...

ในรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๗) นี้ ทรงทราบแน่แท้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชหฤทัย liberal อย่างเอก ได้เคยทรงสนทนากันมาแต่ก่อน

---

^๑ W. F. Wertheim, *Evolution and Revolution : The Rising Wave of Emancipation* , Penguin Books , ๑๙๗๔ หน้า ๓๕-๔๘

เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วในเรื่อง *form of government* ย่อมทรง
ตระหนักพระราชหฤทัยว่า รูปการปกครองอย่างที่ดีนั้นก็คือ ที่สุดสำหรับ
บ้านเมืองโดยกาละ ถึงแม้ว่าในเวลาที่ยังจำเป็นต้องคงใช้รูปการปกครองโดย
อาญาสิทธิ์ อาญาสิทธิ์นั้นก็จะต้องให้เป็นอย่าง *liberal* อย่างยิ่ง จึงจะทรงตัว
อยู่ได้ แต่วันล่วงไปก็ยิ่งจะมีคนที่ได้การศึกษา มีความรู้มากขึ้น จะต้องคิดการ
ไว้เตรียมรับ *emancipation* ซึ่งจะเกิดขึ้นโดยลำดับ ^๒

ที่น่าทึ่งก็ตรงที่คำว่า **Emancipation** หรือ การปลดปล่อยสู่อิสระ ได้ปรากฏอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของ
ผู้นำระดับสูงภายใต้ระบอบเก่าเป็นเวลาเกือบ ๕๐ ปี ก่อนหน้าผลงานตีพิมพ์ดังกล่าวของ W. F.
Wertheim สะท้อนให้เห็นถึงทัศนวิสัยที่สอดคล้องต่อกระแสความเป็นจริงของชีวิตสังคมการเมือง ทั้ง
ข้อที่ทรงอ้างอิงถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ก็เป็นที่ยืนยันชัดเจนจากพระราช
บันทึกถึงพระยาภิรมย์ภักดี (ฟรานซิส บี. แซร์) เรื่อง Problems of Siam หลังขึ้นครองราชย์เพียง ๘
เดือนเศษ ดังนี้

สิ่งต่าง ๆ ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินยังเป็นที่เคารพและเกรงกลัวอยู่มาก แม้ว่าในตอน
ปลายรัชสมัยจะมีคนหนุ่มกลุ่มหนึ่ง เริ่มวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ในหลาย
ๆ ด้าน แต่ก็มิได้เป็นไปอย่างเปิดเผย ในรัชสมัยที่เพิ่งสิ้นสุด หลายสิ่งหลาย
อย่างได้ทวีความเลวร้ายไปมาก เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ....พระเจ้า
แผ่นดินกลายเป็นผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของข้าราชการคนโปรด
ข้าราชการทุกคนถูกเฟื่องเลี้ยง บ้างมาก บ้างน้อย ในด้านฉ้อราษฎร์บังหลวงหรือ
เล่นพรรคเล่นพวก ยังนับเป็นโชคที่พระบรมวงศานุวงศ์ยังเป็นที่เคารพยกย่อง
ว่าเป็นคนซื่อสัตย์ สิ่งที่เป็นที่น่าเสียใจยิ่ง คือ ข้าราชการสำนักของพระองค์เป็นที่
เกลียดชังอย่างรุนแรง และในตอนปลายรัชสมัย ก็ถูกล้อเลียนเยาะเย้ย กำเนิด
ของหนังสือพิมพ์ฟรีเพรส ทำให้สถานการณ์ในขณะนั้นขยายตัวเลวร้ายขึ้น
ฐานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งหนึ่งที่ตกอยู่ในสภาวะลำบาก
ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า
ระยะเวลาของระบบเอกราชไทยเหลือน้อยลงเต็มที....^๓

^๒ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.๗ รล. ๖/๓ เรื่องพระราชบัญญัติองคมนตรี ๑๑ เมษายน ๒๔๗๐

^๓ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.๗ สบ. ๒.๔๗/๓๒ เล่ม ๓ บันทึกเรื่องการปกครอง ๒๓ กรกฎาคม - ๑ สิงหาคม ๒๔๖๙ พระ
ราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว - ดร.ฟรานซิส บี. แซร์ เส้นใต้เน้นโดยผู้เขียนเอง

ความตระหนักรู้ถึงวาระสิ้นสุดของ “ระบบเอกราชไทย” และความจำเป็นที่จำเป็นต้องมีการริเริ่มพัฒนาเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ถือได้ว่าเป็นอัจฉริยภาพและพลวัตทางความคิดสามารถปรับตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคำนึงถึงว่าในรัชกาลก่อนเพียงไม่ถึงสองปีก่อนหน้านั้น ยังคงยึดมั่นถือมั่นอยู่ในระบอบ “absolute monarchy” ความฉับไวในการอ่านสถานการณ์อย่างรอบด้านทางเศรษฐกิจการเมืองและพระราชดำรินั้นแผนพัฒนาประชาธิปไตยตลอดในช่วง ๖ ปีเศษก่อนปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการก่อตัวเติบโตใหญ่ของคณะราษฎรตั้งเป็นที่ทราบกันนับเป็นปรากฏการณ์สะท้อนถึงกระแสความคิดพัฒนาเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องและคู่ขนานกันไป ทั้งด้านของผู้ครองอำนาจกับทางด้านของผู้อยู่ภายใต้อำนาจปกครอง โดยภูมิหลังตรงนี้เองกระมังที่ปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ จึงได้ชื่อว่า เป็นการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงอันปราศจากการสูญเสียเลือดเนื้อของทั้งฝ่ายปฏิวัติและฝ่ายถูกปฏิวัติ และเหนือสิ่งอื่นใด เป็นภูมิหลังที่นำไปสู่การประสานปรองดองระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎรภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป ทั้งหมดทั้งปวงเหล่านี้ ประกอบกันเป็นการเปิดโอกาสช่องทางและความคาดหวังที่กระแสความคิดก้าวหน้าจะได้ก่อตัวเติบโตขึ้นสู่กระแสหลักเพื่อเป็นพลังผลักดันการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองไทยไปในทิศทางของ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ

แต่ทว่า ทำไมถึงต้องมีปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ ในเมื่อเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ทางฝ่ายผู้ครองอำนาจการปกครองมีความตั้งใจจริงที่จะทำการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางประชาธิปไตย ? นี่เป็นคำถามที่ยกขึ้นมาในการสัมมนารายการหนึ่งเมื่อเดือนพฤษภาคม เนื่องในวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาลท่านปรีดี พนมยงค์ ที่กล่าวถึงข้างต้น คำตอบที่ได้ดูจะทุ่มเทไปในเรื่องสถานการณ์แวดล้อมใกล้ ๆ ตัวเสียมากกว่าอะไรอื่น ซึ่งก็ไม่ถึงกับผิดอะไร หากแต่จริง ๆ แล้ว ปัจจัยเฉพาะหน้าเหล่านั้นคงเป็นเพียงปลายเหตุจากสมมุติฐานที่มาทั้งสองด้าน คือด้านหนึ่งจากกระแสการเรียกร้องต้องการเปลี่ยนแปลง หรือ “ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศ” ซึ่งก่อตัวขยายวงกว้างขวางและทวีความรุนแรงขึ้นโดยลำดับตลอดช่วง ๕๐ ปี ก่อนหน้านั้น ตั้งแต่เมื่อครั้ง “คำกราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน” ร.ศ. ๑๐๓ (พ.ศ. ๒๔๒๘) ถึงกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๕) แล้วจึงมาถึงเอกราชที่ปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ กับอีกด้านหนึ่ง ซึ่งสวนทางกัน จากกระแสพลังภายในของกลุ่มผู้ครองอำนาจเองต่อต้านขัดขวางพระราชดำริพัฒนาประชาธิปไตย ข้อมูลข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ เป็นที่เปิดเผยรู้ ๆ กันอยู่แล้ว แต่เห็นสมควรนำมาบันทึกสรุปไว้ ณ ที่นี้ อย่างน้อยสองกรรมสองวาระด้วยกันในช่วง ๕ ปีก่อนปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ คือ :^๔

^๔ Benjamin A. Batson , *The End of the Absolute Monarchy in Siam* , Oxford University Press , ๑๙๘๔ หน้า ๓๔-๔๑ , ๙๐-๙๒ และ ๑๔๘-๑๕๐

กรกฎาคม ๒๕๖๙ : ร่างเค้าโครงรัฐธรรมนูญของพระยาภิรมย์ภักดี (ฟรานซิส บี. แซร์) เสนอหลักการให้มีการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี รับผิดชอบบริหารราชการแผ่นดิน และในขณะเดียวกัน ยังคงสงวนพระราชอำนาจไว้เช่นเดิม แต่ข้อเสนอเปลี่ยนแปลงอย่างเบาบางที่สุดนี้ ก็ถูกอภิรัฐมนตรีคัดค้านเพียงด้วยเหตุผลง่าย ๆ ว่าตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ไม่เคยเป็นที่รู้จักกันมาก่อนในประเพณีการปกครองของไทย กับทั้งยังจะเป็นการกระทบกระเทือนและบั่นทอนพระราชอำนาจ

ตุลาคม ๒๕๗๔ : หลังเสด็จกลับจากสหรัฐอเมริกา ทรงมอบหมายให้กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เสนอบติกระทรวงการต่างประเทศจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ กำหนดให้มีระบบสภาผู้แทนประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภท จากการแต่งตั้งและเลือกตั้ง เพื่อพระราชทานแก่ประชาชน ในวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๗๕ อันเป็นวาระครบรอบ ๑๕๐ ปี แห่งราชวงศ์จักรี แต่ถูกคัดค้านจากปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศและที่ปรึกษาชาวอเมริกัน เพียงด้วยเหตุผล “ไม่เชื่อว่าความปรารถนาต้องการรูปการปกครองด้วยเสียงประชาชนจะมีอยู่แพร่หลายในหมู่ประชาชน” กับทั้ง “ไม่ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะมาบั่นทอนอำนาจของรัฐบาล”

สรุปรวมความ ก็คือ วิสัยทัศน์และพระราชดำริที่ก้าวหน้าเตรียมวางพื้นฐานรับกระแสการเปลี่ยนแปลง ต้องมีอันเป็นหมันไปด้วยพลังปฏิกิริยาต่อต้าน ซึ่งจะมีบทบาทอิทธิพลสำคัญ ทำให้สังคมการเมืองไทย จำต้องตกอยู่ในภาวะชะงักงัน และถดถอย แล้วก็พลังกระแสปฏิกิริยาต่อต้านการพัฒนาเปลี่ยนแปลง เช่นว่านี่นี่เอง ที่ก่อให้เกิดบรรยากาศและวัฒนธรรมทางการเมืองในแบบแผนที่ยึดถืออารมณ์ความริษยาเกลียดชังและมุ่งร้ายหมายขวัญเอาตัวบุคคลที่มีความคิดก้าวหน้าเป็นที่ตั้งสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ ดังที่ ดร.เกษียร เตชะพีระ แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยตั้งข้อสังเกตไว้น่าสนใจว่า “...สังคมไทย...เป็นที่ ๆ ไม่ปลอดภัย ไม่ปลอดภัย สำหรับอุดมคติและการเปลี่ยนแปลง”^๕

แลหน้า ๑ : กระแสแห่งความถดถอย

คณะราษฎรผู้ก่อการปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ จะมีข้อให้ใต้วิพากษ์วิจารณ์กล่าวโทษอย่างไรก็ตามที่ แต่ในที่สุดด้วยภูมิหลังจากกระแสแนวคิดก้าวหน้าอันสอดคล้องต้องกันดังกล่าวแล้ว สังคมการเมืองไทยก็ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ นับเป็นผลสำเร็จของความ

^๕ มติชน ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๙

รวมขอมอันยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการสถาปนาระบบสภาผู้แทนใช้อำนาจนิติบัญญัติ ประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภท จากการเลือกตั้งและแต่งตั้ง หรือว่าการให้มีบทเฉพาะกาลกำหนดขึ้นตอนเตรียมวางพื้นฐานการศึกษาให้ประชาชนได้เรียนรู้ในการใช้สิทธิเสียงในระบบรัฐสภา^๖ ตลอดจนการกระจายอำนาจในรูปของระบบเทศบาล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นเป็นต้น ถ้าจะว่าไปแล้ว หลักการทั้งหมดเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ได้ทรงพระราชดำริมาก่อนทั้งสิ้น ดังที่ได้ทราบกัน ทางด้านผู้นำคณะราษฎร ไม่ว่าจะเป็นได้มีความตั้งใจเช่นนั้นอยู่แล้วหรือไม่อย่างไรก็ตาม ก็เป็นฝ่ายรับสนองพระราชดำริจนเป็นมรรคเป็นผลขึ้นมา แล้วยิ่งไปกว่านั้น ความรอมชอมยังไปไกลถึงขั้นมอบให้ตัวบุคคลจากทางด้านผู้ครองอำนาจเดิม คือพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นหัวหน้าจัดตั้งคณะรัฐบาลชุดแรกของระบอบรัฐธรรมนูญไทย

เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ที่ว่าในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงยิ่งใหญ่เช่นนี้ ย่อมจะต้องมีปัญหาขัดแย้งกระทบกระทั่ง โดยเฉพาะ ในทางความคิดระหว่างกระแสก้าวหน้าและกระแสปฏิกริยาต่อต้าน ซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มภาคภูมิ (ยกเว้นผู้มีฐานันดรตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไป) จึงเป็นสถานการณ์ที่ต้องอาศัยวุฒิภาวะความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เห็นการณ์ไกลและเอื้ออำนวยต่อโอกาสช่องทางสำหรับการประสานปรองดองอย่างต่อเนื่อง โดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประธานภายใต้รัฐธรรมนูญ สำหรับกรณีการขัดแย้งเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นเพียงผู้รับมอบหมายให้จัดทำร่างเสนอดต่อคณะกรรมการที่หัวหน้าคณะรัฐบาลเองเป็นผู้แต่งตั้งให้เป็นผู้พิจารณาถ่วงถ่วงอีกชั้นหนึ่ง แต่แล้วในชั่วระยะเวลาเพียงไม่ถึง ๔ เดือนของอายุรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม หัวหน้ารัฐบาลก็เลือกที่จะใช้อำนาจผลการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ซึ่งก็มีความหมายเท่ากับเลิกล้มรัฐธรรมนูญและลบล้างผลความรอมชอมที่เพิ่งจะผ่านพ้นสุด ๆ ร้อน ๆ มานั่นเอง

การหวนกลับเข้าทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศคืนของคณะราษฎร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ แม้จะไม่ต้องถึงกับเสียเลือดเนื้ออะไร แต่ยังคงเป็นการพลิกโฉมการเมืองไทย จากระบอบรัฐธรรมนูญอันอ่อนวัยที่กำลังถูกทดสอบ ไปสู่กระแสเผด็จการภายใต้การนำของพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้เป็นแกนกำลังทหารในการก่อการยึดอำนาจครั้งที่สอง และทั้งเมื่อเกิดกบฏบวรเดชในเดือน

---

^๖ “เมื่อไรเล่าจะถึงเวลาต้องเปลี่ยนรูปการปกครอง ทรงพระราชดำริที่ว่าเมื่อไรประชาชนมีความรู้พอแก่การแล้ว จึงจะใช้ *parliamentary system* เป็นผลได้และก็คงจะต้องถึงเวลาอันสมควรเปลี่ยนแปลงรูปการปกครองเช่นนั้นในวันหนึ่งแน่นอน ในขณะที่รอเวลาที่จะมานั้น เราจะต้องคิดว่า จะรอให้ราษฎรเรียกเอาเอง ฤาจะชิงให้เสียก่อน ถ้าขัดไว้ช้าเกินไปแล้วต้องยอมให้ ก็ไม่เหมาะและอาจจะมีผลร้าย ถ้าแม้ว่ายอมให้เร็วไป ราษฎรยังไม่มีความรู้ ก็อาจไม่เป็นงานเป็นงาน และอาจเป็นผลถึงจลาจลเหมือนดังเช่นที่เคยเห็นตัวอย่างในเมืองอื่น ๆ การที่จะแก้งเวลาให้เหมาะว่า เมื่อใดจะพึงเปลี่ยนรูปการปกครองเป็น *representative government* นั้น เป็นการยากนักหนา ใครสามารถแก้งถูกก็ชื่อว่า เป็น *Statesman* อันวิเศษทีเดียว” สมเด็จพระนครสวรรค์วารพินิต แหล่งอ้างเดียวกับเชิงอรธ หมายเลข ๒

ตุลาคมต่อมา ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้ากองกำลังฝ่ายรัฐบาลเข้าทำการปราบปราม จากนั้นไป ชีวิตการเมืองไทยจึงเดินเข้าสู่วัฏจักรของการใช้กำลังความรุนแรงเป็นที่ตั้ง ว่ากันตั้งแต่ออก พ.ร.บ.จัดตั้งศาลพิเศษ พ.ร.บ.ป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ การพิพากษาคดีกบฏของศาลพิเศษ ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นรอยต่างอันเท่ากันเป็นการเริ่มต้นของจุดจบของ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” อันเป็นอุดมการณ์ของคณะราษฎรเอง จนในที่สุดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศสละราชสมบัติในเดือนมีนาคม ๒๔๗๗ และภายในช่วงเวลาเพียง ๔ ปีเศษต่อมา พันโทหลวงพิบูลสงครามก็ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาในเดือนธันวาคม ๒๔๘๑ นำประเทศเข้าสู่ยุคเผด็จการ

“เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” เป็นอันสิ้นสุดของผลงานการรวมขอมและความพยายามทั้งปวง ในการพัฒนาการเมืองของประเทศในทิศทางก้าวหน้าของ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ดังที่เป็นเจตนารมณ์ร่วมกันมาตั้งแต่แรก

ถึงกระนั้นก็ตาม ในช่วงเวลาเพียง ๖ ปีเศษ โอกาสช่องทางของการหวนกลับมาสู่ทิศทางที่ก้าวหน้าก็ยังคงมีอีกเป็นคำรบสอง และมาคราวนี้เป็นโอกาสสุดท้าย เมื่อเผด็จการทหารของพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้ได้เต้าขึ้นสู่ยศ จอมพลป. พิบูลสงคราม อย่างรวดเร็วต้องแพ้ภัยลัทธิทหารของตนเอง โดยนำประเทศชาติเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองกับฝ่ายอักษะ ครั้นเมื่อฝ่ายอักษะต้องเพลี่ยงพล้ำลง จอมพลป. พิบูลสงคราม จึงเสียมอำนาจลงไป เปิดโอกาสให้กลุ่มการเมืองฝ่ายสหภาพนิวัติสามารถโค่นรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ลงไปได้ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ นายควง อภัยวงศ์ หนึ่งในกลุ่มผู้นำคณะราษฎร ได้รับการสนับสนุนทั้งจากท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และกลุ่มสมาชิกสภาฯ สายเสรีไทยให้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

ถึงตอนนี้ บรรยากาศของการรวมขอมครั้งใหญ่ก็เกิดขึ้นมาอีกวาระหนึ่ง จากการประสานงานร่วมมือกันกู้ชาติของขบวนการเสรีไทย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การอภัยโทษนักโทษการเมืองที่ต้องคำพิพากษาศาลพิเศษภายใต้ระบอบเผด็จการทหารที่กล่าวถึงข้างต้น การประกาศให้เจ้านายผู้ใหญ่ที่ถูกถอดให้กลับเข้าดำรงฐานันดรศักดิ์ตามเดิม ตลอดจนการถวายเป็นอาภรณ์แด่ความปลดปล่อยแก่บรรดาเจ้านายระหว่างภัยสงคราม และในที่สุดเมื่อสงครามสิ้นสุดลง ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ

๙ พฤษภาคม ๒๔๘๘ เป็นการฟื้นฟูระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยให้พัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีก จากระบบสภาเดียวมีสมาชิก ๒ ประเภท จากการแต่งตั้งและเลือกตั้ง ให้เป็นระบบสองสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด แม้จะใช้วิธีการเลือกตั้งที่แตกต่างกัน

ยังจะต้องหมายเหตุไว้ด้วยว่า ในกระบวนการจัดทำรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๘ นี้ นับเป็นการริเริ่มและความเห็นพ้องต้องกันระหว่างผู้นำทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เริ่มตั้งแต่ท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จ

ราชการแทนพระองค์ ปรารภถึงเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีระหว่างสงคราม และมีการหารือกับนายกรัฐมนตรีคนต่อ ๆ มาเป็นลำดับ จนถึงสมัย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้แนวทางการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยกเลิกบทเฉพาะกาลที่ให้มีสมาชิกประเภทสอง โดยให้สภานิติบัญญัติมี ๒ สภา มาจากการเลือกตั้งดังกล่าวแล้ว และยกเลิกบทบัญญัติซึ่งให้พระบรมวงศานุวงศ์อยู่เหนือการเมือง จากนั้น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ยังได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ และต่อมาบรรดาสมาชิกประเภทสอง รวมทั้งผู้ก่อการ ๒๔๗๕ มาร่วมหารือ จนในท้ายที่สุดได้ฉันทานุมัติ เห็นพ้องต้องกันในหลักการและแนวทางแก้ไขรัฐธรรมนูญ^๗

เจตนารมณ์และความมุ่งมั่นพยายาม ที่จะให้เกิดการประสานปรองดองทางการเมืองในครั้งนั้น วิญญูชนทั้งหลายจะอนุমানเอาได้จากคำปราศรัยของท่านปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี ต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรสองวันก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ซึ่งเห็นสมควรนำมาถ่ายทอดกันเต็ม ๆ ให้ได้ภาพชัดแก่การเรียนรู้ ดังนี้

ในวาระที่การประชุมของสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ จะได้สิ้นสุดลงในวันนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสเชิญชวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญนี้ คณะราษฎรพึงทราบเมื่อ ๖ วัน ภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว คือเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ได้มีพระกระแสรับสั่งให้พระยาพลพลพยุหเสนา พระยาปริชาชลยุทธ พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาศรีวิสารวาจา พร้อมทั้งข้าพเจ้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และเจ้าพระยามหิธร ซึ่งเป็นราชเลขาธิการขณะนั้น เป็นผู้จัดบันทึก มีพระกระแสรับสั่งว่ามีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญนี้ เมื่อได้ปรึกษาข้าราชการมีตำแหน่งสูงในขณะนั้น ก็ไม่เห็นพ้องกับพระองค์ ในสุดท้ายเมื่อเสด็จกลับจากประพาสอเมริกา ได้ให้บุคคลหนึ่ง ซึ่งไปเฝ้าในวันนั้นพิจารณา บุคคลนั้นก็ถวายความเห็นว่ายังไม่ถึงเวลา และที่ปรึกษาก็กลับเห็นพ้องด้วยบุคคลนั้น คณะราษฎรมิได้รู้พระราชประสงค์มาก่อน การเปลี่ยนแปลงได้กระทำโดยบริสุทธิ์ ไม่ได้ช่วงชิงดังที่มีผู้ปลุกเสกข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างนั้น ความจริงทั้งหลายปรากฏในบันทึกการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในวันนั้นแล้ว...จะนั้นเมื่อคณะราษฎรได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญพระองค์จึงพระราชทานด้วยดี พระบาทสมเด็จพระ

^๗ เสน่ห์ จามริก : การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ.

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ชาวไทย ข้าพเจ้าจึงขอให้
ท่านทั้งหลายที่อยู่ ณ ที่นี้ และบรรดาชาวไทยทั้งหลายจงระลึกถึงพระมหา
กรุณาธิคุณ และเทอดพระเกียรติของพระองค์ไว้ชั่วกาลปาวสาน

บัดนี้ผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ และผู้ที่ได้ร่วมมือช่วยเหลือกัน
ประกอบเป็นสมาชิกประเภท ๒ ก็จะมีสิทธิสมัครภาพลงแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามี
ความจำเป็นที่จะต้องขอความเข้าใจถึงหลักประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่ง
คณะราษฎรได้ขอพระราชทานมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ว่า ...
ในทางการเมือง การใช้สิทธิตามระบอบประชาธิปไตยต้องทำโดยบริสุทธิ์
มุ่งหวังผลส่วนรวมจริง ๆ ไม่ใช่มุ่งหวังส่วนตัว หรือมีความอิจฉาริษยากันเป็น
มูลฐาน...ความสามัคคีธรรม ระบอบประชาธิปไตยอันแท้จริงจึงเป็นไปได้
ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าต่างฝ่ายต่างสุจริตมุ่งส่วนรวมของประเทศชาติ ไม่ใช่มุ่งหวัง
ส่วนตัว แม้แนวทางที่จะเดินไปสู่จุดหมาย จะเป็นคนละแนว แต่ในอวสานเราก็
พบกันได้...

ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะได้เห็นประเทศชาติปลอดจากระบอบเผด็จการและปลอด
จากระบอบอนุรักษนิยม คงมีแต่ระบอบประชาธิปไตยอันแท้จริงพร้อมไปด้วย
สามัคคีธรรม ... (อัน) เป็นวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรที่ขอพระราชทาน
รัฐธรรมนูญและเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่พระราชทานรัฐธรรมนูญ^๕

แต่แล้วในเวลาเพียงปีครึ่ง รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ก็ต้องถูก “คณะทหาร” ทำการรัฐประหารล้ม
ล้างไปในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๐ นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าคนแรกของพรรคประชาธิปัตย์ รับ
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาล กรณีสวรรคต ร.๘ ถูกหยิบยกขึ้นเป็นชนวนการทำลายล้าง
ทางการเมือง ถึงจุดนี้ ข้อที่น่าสังเกต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ ไม่ว่ารัฐประหารพฤศจิกายน ๒๔๙๐ จะ
เกิดจากการสมคบร่วมมือระหว่างผู้นำฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหารหรือไม่ก็ตามที่ ดังที่ตั้งข้อสงสัยกัน
ประเด็นขัดแย้งเรื่องพระราชอำนาจ ซึ่งเคยถูกใช้อ้างเพื่อขัดขวางการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่
ครั้งก่อนปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ ก็ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาใช้อ้างอิงเป็นแรงจูงใจของการก่อรัฐประหารอีก
วาระหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากคำแถลงในรัฐธรรมนูญ “ไต๋ตุ่ม” ซึ่งประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญชั่วคราวใน
การรัฐประหาร พฤศจิกายน ๒๔๙๐ โดยอ้างอิงเปรียบเทียบกับระบอบรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ว่า

โครงการเก่า ร่างขึ้นเพื่อให้ราษฎรเลือกสมาชิกวุฒิสภา

^๕ แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๗ หน้า ๑๔๕ - ๑๔๗ เส้นใต้เน้นโดยผู้เขียนเอง

แต่รัฐธรรมนูญได้คุ้มครอง กำหนดให้อำนาจของพระมหากษัตริย์ เป็นผู้ทรงเลือก

การเลือกนายกรัฐมนตรี ก็กำหนดให้เป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์^๙

ส่วนทางด้านรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ ภายใต้การนำของนายควง อภัยวงศ์ ก็ตอบสนองการมอบอำนาจบริหารราชการแผ่นดินเป็นอย่างดี เพราะด้วย “รัฐบาลรัฐสภาซึ่งในเจตนาของคณะรัฐประหารซึ่งไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน”^{๑๐} และตั้งเป็นที่ทราบกันแล้ว เพียง ๔ เดือนเศษต่อมา รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ก็ถูกคณะรัฐประหาร “จี” เชิญให้ลงจากอำนาจ จากนั้น จอมพล. ปิบูลสงคราม ผู้นำอดีตคณะราษฎรอีกคนหนึ่งขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เสด็จอำนาจออยู่ถึง ๑๐ ปี จึงถูกกำจัดเชียดกเวทีประวัติศาสตร์ไป ความเป็นไปทางการเมืองทั้งหมดในช่วง ๑๐ ปีจากนั้น เป็นประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่เล่าขานเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปแล้ว ไม่จำเป็นต้องสาธยายอะไรให้มากไปกว่านี้

แลหน้า ๒ : วิฤตหลักการสังคม

ปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นเหตุการณ์ล่วงเลยมาแล้วเป็นเวลาถึงเกือบ ๗ ทศวรรษ ทว่าจากที่ได้ลำดับเรื่องราวเป็นมาโดยย่อ นับเป็นปรากฏการณ์ที่มีนัยความหมายความสำคัญยิ่งต่อความเข้าใจของสาธารณชนคนไทยในปัจจุบันในอันที่จะมองออกไปสู่นาคตของตนเอง คำถามที่ตามมา ก็คือ เราได้เรียนรู้อะไรที่เป็นมรรคเป็นผลจริง ๆ นอกเหนือไปจาก เรื่องของใครเป็นใคร ใครแพ้ใครชนะ ใครได้อะไร เสียอะไร แล้วเราก็เอาแต่ชื่นชมกับใครก็ได้ที่เป็นฝ่ายชนะ ได้อำนาจวาสนากันเหมือนเชียร์เกมแข่งขันหรือแทงโชคการพนันขั้นต่อ จนดูเหมือนจะกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองไปแล้ว เราต้องไม่ลืมว่า สังคมวัฒนธรรมไทยเรา ก็แจกเช่นสังคมมนุษย์อื่น ๆ ล้วนประกอบเป็นกระบวนการประวัติศาสตร์อันต่อเนื่องยาวนาน ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรม พฤติการณ์ของคนในสังคมทุกรุ่น ทุกระดับย่อมส่งผลกระทบต่อสภาวะความเป็นไปของสังคมและตัวเราผู้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเสมอ จะเรียกว่าเป็นกฎแห่งกรรมร่วมก็คงไม่ผิดนัก อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต จึงประกอบเป็นกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวข้อเชื่อมโยง ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ประวัติศาสตร์ จึงเป็นเสมือนกระบวนการของกฎแห่งกรรมร่วมของมวลมนุษยชาติเราเอง

^๙ แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๗ หน้า ๑๕๓

^{๑๐} แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๗ หน้า ๑๕๓

ด้วยเหตุนี้เอง การนำเสนอที่จึงได้ย้ามาตั้งแต่ต้น ถึงหลักการสามประการเพื่อการเรียนรู้อันสร้างสรรค์ต่อวิถีชีวิตของชนส่วนใหญ่ในสังคม นั่นก็คือ คุณค่าความสำคัญของความคิดเหนือเรื่องของตัวบุคคล ปัญหาทิศทางการพัฒนาสังคมการเมืองโดยรวม และหลักการปลดปล่อยสู่อิสระ ทั้งหมดเหล่านี้ ประกอบกันเป็นเกณฑ์วินิจฉัยและประเมินความถูกต้องชอบธรรมในการคิด การกระทำของคน และผลกระทบต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

เราได้เห็นกันมาแล้วว่า สังคมการเมืองไทยเคยมีโอกาสร่องทางถึงสองครั้งสองครา ที่จะเสริมสร้าง “สามัคคีธรรม” อันเป็นผลมาจากความพยายามรอมชอม เพื่อนำประเทศชาติไปในวิถีทางความก้าวหน้า แต่แล้วก็ต้องถูกสกัดขัดขวางจากพลังปฏิกิริยาเบี่ยงเบนออกไปในวิถีทางแห่งความถดถอยและตกต่ำ ครั้งแรก ก็คือ การใช้อำนาจผลการปิดสภา เมษายน ๒๔๗๖ อันเป็นการเปิดโอกาสช่องทางให้พลังฝ่ายทหารก้าวขึ้นสู่ฐานะอำนาจการเมือง และสถาปนาระบบเผด็จการของจอมพลป.พิบูลสงคราม รวมทั้งความล่มสลายของหลักอุดมการณ์คณะราษฎรในที่สุด ครั้งที่สอง รัฐประหารพฤศจิกายน ๒๔๙๐ ประกอบกับการแปรพักตร์ของผู้นำอดีตคณะราษฎรเอง ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนบังเกิดผลนำไปสู่ระบบเผด็จการของจอมพลป. พิบูลสงคราม คนเดิม แต่มาถึงตอนปลายถึงพุทธศตวรรษ คือช่วงปลายยุคจอมพลป. ๒ นี้ กระแสโลกาภิวัตน์ หรืออีกนัยหนึ่ง การแผ่อำนาจครอบครองโลกของกลุ่มมหาอำนาจอุตสาหกรรม กำลังมุ่งหน้าเดินเป้าหมายอย่างแข็งขันที่จะผนวกเศรษฐกิจการเมืองไทยเข้าสู่ระบบตลาดและเศรษฐกิจการเมืองโลก ในนามของ “ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่” หรือ “ระเบียบโลกใหม่” นับเป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออันสำคัญยิ่งของชาติบ้านเมืองที่ต้องการวิสัยทัศน์ผู้นำและหลักการสังคมในอันที่ยืนหยัดในเวทีเศรษฐกิจการเมืองโลก ยุคเผด็จการจอมพลป. ๑ เคยนำเอาประเทศชาติเข้าไปเป็นเดิมพันสุ่มเสี่ยงในสงครามโลกครั้งที่สองมาแล้ว เพียงด้วยความมกใหญ่ใฝ่สูงของตนเอง หากแต่ยังได้อาศัยขบวนการเสรีไทย และวิสัยทัศน์ผู้นำที่ยืนหยัดในหลักการอิสรภาพ อธิปไตย และสันติภาพ สามารถกู้สถานการณ์ไว้ได้ ครั้นมาถึงภัยคุกคามจากกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระเบียบโลกใหม่ วิสัยทัศน์และหลักการสังคมเช่นว่านี้ เป็นอันต้องอันตรธานสูญสิ้นไปจากผลของรัฐประหารพฤศจิกายน ๒๔๙๐ ก่อให้เกิดช่องว่างทางความคิดและจิตวิญญาณสำนึกในคุณค่าแห่งอิสรภาพ อธิปไตยของชาติ และศักดิ์ศรีศักยภาพของปวงประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ สิ่งที่เข้ามาแทนที่ไม่ได้เสนอคุณค่าอะไรนอกเหนือไปจากเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์เฉพาะตนในวงแคบ ที่กลุ่มอำนาจและชนชั้นนำใหม่ จะพึงแสวงเก็บเกี่ยวมาได้จากการสมยอมให้ชีวิตเศรษฐกิจการเมืองของชาติเข้าไปอยู่ภายใต้การกำกับชี้นำและครอบงำจากมหาอำนาจภายนอก หลักวิชาการและนโยบายการพัฒนาเพื่อเร่งอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยสาระ ก็คือ การพัฒนาแหล่งของการแสวงและเสริมสร้างฐานะอำนาจและความมั่งคั่งสำหรับกลุ่มอำนาจและชนชั้นนำนั่นเอง ในขณะที่เดียวกันกับที่ชนส่วนใหญ่ทั้งในเมืองและชนบทต้องประสบกับความยากจนยากไร้ ชุมชนล่มสลาย และฐาน

ทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นต้นทุนชีวิตต้องเสื่อมโทรมและสูญหายไป ซึ่งล้วนเป็นผลกระทบที่ถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาตามเกณฑ์คุณค่าของชนชั้นนำใหม่และหลักวิชาการปัญญาชนยุคโลกาภิวัตน์

ด้วยเหตุฉะนั้นเอง ตลอดช่วง ๔ ทศวรรษเต็ม ๆ ของยุคพัฒนา เราจึงได้แต่คอยรับรู้รับฟังคำขวัญสำเร็จรูปต่าง ๆ ที่กำกับชี้นำมาจากแหล่งอำนาจและวิชาการอันแปลกแยกจากภายนอก ว่ากันตั้งแต่ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ของยุคเผด็จการทหาร “โชติช่วงชัชวาล” รวมทั้งตั้งสมญาประเทศชาติให้เป็น “บรรษัทรวมไทย” (Thailand Inc.) เทียวเรขายแรงงานและทรัพยากรธรรมชาติราคาถูกลง เพื่อชักจูงระดมการลงทุนจากต่างชาติของยุค “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ตามมาด้วย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” และ “เปิดเสรี” ของยุค “ประชาธิปไตยเต็มใบ” จนถึงกาลล่าสุด “สร้างความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างชาติ” ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงิน ตอนอย่างเข้าทศวรรษ ๒๕๔๐ นี้เป็นอันครบวงจรของวิถีทางการพัฒนา ซึ่งลงเอยด้วยการสูญเสียชีวิตทางเศรษฐกิจการเมือง ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ในเวลานี้

ในความสูญเสียสำนักอิสรภาพทางความคิดและภูมิปัญญา เช่นนี้ หรือว่า ด้วยความละโมภ้มักใหญ่ใฝ่อำนาจของตนเอง กลุ่มอำนาจและชนชั้นนำใหม่ จึงกลายเป็นชนชั้นนำประเภทนายหน้าที่ได้แต่คอบแอบอิงอาศัยอยู่กับหลักวิชาการประเภทนายหน้าไปโดยปริยาย และแปลกแยกออกไปจากฐานสังคมวัฒนธรรมของตนเอง ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม

ในสภาวะความอับจนและแปลกแยกทางปัญญาความคิด และการสูญเสียชีวิตทางเศรษฐกิจการเมืองเช่นนี้ คุณูปการของท่านปรีดี พนมยงค์ ย่อมจะปรากฏโดดเด่นขึ้นมา ทั้งในฐานะผู้นำทางความคิดในขบวนการปฏิวัติมิถุนายน ๒๔๗๕ และผู้มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางวิเทศนโยบายของประเทศระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง นั่นก็คือ หลักหกประการของคณะราษฎรและการก่อตั้งสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังที่มีการแสดงนิทรรศการสาธยายให้เห็นกันมาแล้วในวาระเฉลิมฉลอง ๑๐๐ ปีชาตกาล ท่านปรีดี พนมยงค์ เมื่อเดือนพฤษภาคม ที่ผ่านมานี้ ไม่จำเป็นต้องแจกแจงรายละเอียดกันในที่นี้ เพียงแต่เห็นสมควรย้ำถึงว่า หลักนโยบายทั้งสองด้านที่ว่านี้ ถ้าพิเคราะห์กันให้ดีแล้ว ก็จะได้เห็นว่า เป็นเรื่องอยู่ในกระบวนการความคิดเดียวกันและต่อเนื่องกันนั่นเอง กล่าวคือ เป็นเรื่องของเป้าหมายในการยกระดับฐานะมวลราษฎรของประเทศและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม ให้บรรลุสิทธิอธิปไตย อิสรภาพ และเสรีภาพ เสมอภาคเสมอไหล่ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ สำหรับนัยความสำคัญในด้านวิเทศนโยบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมืองภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ยุคใหม่ อันเป็นปัญหาสลับซับซ้อนยุ่งยาก ต่างออกไปจากในยุคอาณานิคม เป็นเรื่องที่ยังจะต้องศึกษาคิดค้นหาความชัดเจนในเชิงปฏิบัติกันต่อไป จึงจะของดเว้นไม่พุดถึงในที่นี้

กล่าวโดยเฉพาะ ถึงหลักนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ที่พุดถึงในหลักหกประการ ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องความเป็นเอกราชทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ความปลอดภัยภายในประเทศ ความสุข

สมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ สิทธิเสมอภาคและเสรีภาพของมวลราษฎร หรือว่า การให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม และทั้งหมดประกอบเป็นหลักการนำของสังคมที่เห็นได้ชัดเจนว่า ทรงคุณค่าความชอบธรรมอยู่เสมอในฐานะ “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” ในอันที่จะเสนอคำตอบเป็นทางเลือกให้หลุดพ้นจากสถานการณ์เสื่อมทรามทางสังคมภายใต้กระแสความคิดอันถดถอย ไม่เฉพาะในยุคของระบอบเก่าก่อน ๒๔๗๕ เท่านั้น แม้แต่ในยุคพัฒนาปัจจุบันนี้ ก็ยังให้ความหมายอันควรค่าแก่การคิดค้นแสวงหาคำตอบอย่างเป็นทางการตามกาลสมัย และเงื่อนไขปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงไป

โดยที่ตระหนักถึงความหมายความสำคัญต่อการเรียนรู้ปัญหาและอนาคตการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองโดยส่วนรวม จึงจำต้องขอแสดงข้อท้วงติงสิ่งที่คุณอนันท์ ปันยารชุน ในฐานะบุคคลสำคัญ ระดับอดีตนายกรัฐมนตรี ได้พูดพาดพิงไปถึงคณะราษฎร เมื่อราวสองสัปดาห์ที่แล้วมานี้เอง มีข้อความตอนหนึ่งว่า

...ทุกวันนี้ คนรักสถาบันพระมหากษัตริย์ ชาติ และศาสนา เป็นเรื่องถูกต้อง แต่พวกเราล้มประชาชน การล้มประชาชนไม่ใช่เพิ่งจะเกิดขึ้น แต่เกิดมาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่คณะราษฎรอาจไม่ได้ตั้งใจ..^{๑๑}

ที่จริง ความคิดก็ตรงกันที่ต่างเห็นคุณค่าความสำคัญของประชาชน ประเด็นอยู่ที่ว่า เราให้ความสำคัญของประชาชนด้วยหลักการอะไร จะเป็นด้วย “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” เพื่อที่ปวงราษฎรจะสามารถพัฒนาก้าวหน้าไปสู่สิทธิเสรีภาพและเสมอภาค หรือว่าตีค่าของประชาชนเป็นเพียงฐานคะแนนนิยม และเพียงเพื่อสงวนรักษาสถานะเดิม ของตนเองเหนือประชาชน ซึ่งก็คือ โครงสร้างสัมพันธภาพทางอำนาจแบบเดิม ๆ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ข้อมูลความเป็นจริง ก็คือว่า สำหรับคณะราษฎรแล้ว หลักหลักการ ซึ่งเชิดชูสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคของประชาชน ถือเป็นหัวใจความชอบธรรมในการก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในประการสำคัญยิ่งไปกว่านั้น เจตนารมณ์สิทธิเสรีภาพและเสมอภาค ก็ยังสอดคล้องอย่างชัดเจนกับปรากฏการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเรียกว่า “ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศ” หากแต่ถูกสกัดขัดขวางไว้ด้วยกระแสความคิดอันถดถอย แทนที่จะสมัครสมานร่วมกันผลักดันให้คุณค่าความสำคัญของประชาชนเกิดเป็นมรรคเป็นผลจริงจิ่งขึ้นมา พุดกันโดยเคร่งครัดแล้ว สถานะความเป็นคณะราษฎรจากแง่ของอุดมการณ์ หลักหลักการเอง ก็เริ่มเสื่อมถอยลงไปเป็นลำดับ นับตั้งแต่ที่พระยามโนปกรณนิติธาดา ใช้อำนาจหัวหน้ารัฐบาล ทำการปิดสภาในเดือนเมษายน ๒๔๗๖ ซึ่งเปิดทางไปสู่เผด็จการทหารดังที่กล่าวมาในตอนต้น มาถึงคนรุ่น

^{๑๑} อนันท์ ปันยารชุน : ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “สื่อมวลชนกับบรรณาภิบาล” มูลนิธิอิศรา อมันตกุล ณ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มติชน ๙ มิถุนายน ๒๕๔๓ หน้า ๒

ปัจจุบัน ซึ่งกำลังประสบกับสภาวะการณ่แปลกแยกสับสนอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน การเรียนรู้ถึงปัจจัยความเป็นเหตุเป็นผลอย่างเข้มงวดรัดกุม ปลอดภัยจากอคติและมายาคติ นับเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อประเมินประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องตรงต่อความเป็นจริงและมองสู่นาคตอย่างสร้างสรรค์ หากไม่แล้วชีวิตสังคมการเมืองไทยก็รังแต่จะเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร และเสื่อมทรามลงในที่สุด ดังที่กำลังสอแวให้เห็นอยู่ในขณะนี้

ส่งท้าย

การทำความเข้าใจคุณูปการของท่านปรีดี พนมยงค์ มิใช่เพียงเพื่อฟื้นอดีตและเชิดชูตัวบุคคล หรือนำมายึดถือเอาเป็นสูตรสำเร็จทางความคิดและการปฏิบัติ นั้นย่อมไม่ใช่เจตนารมณ์ของท่านปรีดี พนมยงค์อย่างแน่นอน จุดประสงค์ของการนำเสนอนี้ ก็เนื่องด้วยปัญหาช่องว่างและสภาวะถดถอยทางความคิด และขาดหลักการนำที่สังคมการเมืองไทยจะพึงกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างอิสระเสรี เป็นธรรม และยั่งยืนในโลกของการพัฒนาเปลี่ยนแปลง หลักทกประการของคณะราษฎร ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ เสนอคำตอบในฐานะเป็นหลักการสังคมอันยึดถือหลักอธิปไตยของชาติ และสิทธิเสรีภาพเสมอภาคของประชาชนตามนัย แห่ง “หลักการปลดปล่อยสู่อิสระ” อันเป็นวิถีทางของความก้าวหน้า หลักการสังคมที่ว่านี้ สามารถจุดประกายให้เกิดพลวัตพอที่จะเป็นคำตอบปัญหาคุกคามและทำลายจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งของช่วงทศวรรษ ๒๔๗๐ และช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ นี้ได้ แม้ว่าจะเป็นช่วงเวลาห่างกันถึง ๗ ทศวรรษ เพราะเป็นปัญหาการคุกคามและทำลายที่ต่อเนื่องในกระบวนการเดียวกัน เพียงแต่ต่างกันในแง่ของยุคสมัยกาลเวลาเท่านั้นเอง กล่าวคือ เป็นเพียงการเปลี่ยนผ่านจากยุคอาณานิคมมาสู่ยุคพัฒนา “ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่” หรือ “ระเบียบโลกใหม่” อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่

อันที่จริง ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ไม่ถือว่าเป็นบุคคลชั้นนำคนแรกที่มีความคิดก้าวหน้า เล็งเห็นคุณค่าศักยภาพของมวลสามัญชนคนไทย ที่จะพึงมีสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคในการมีส่วนร่วมกำหนดวิถีชีวิตความเป็นไปของบ้านเมือง อย่างน้อยในสมัยรัชกาลที่ ๖ เราก็มียุคพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ผู้เป็นนักการศึกษาคนเดียวในประวัติศาสตร์ก็ว่าได้ ที่มองเห็นคุณค่าความสำคัญของการศึกษาในฐานะเป็นโอกาสช่องทางที่ “...เพื่อว่า เมื่อสถานะแห่งชาติ คือคนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้นแล้ว ย่อมมีกำลังที่จะแข่งขันต่อสู้กับชาติอื่น ๆ ได้ในทุกวิถีอาชีพ...”^{๑๒} แม้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี จะจำกัดความสนใจอยู่ที่เรื่องของการศึกษาโดยเฉพาะ แต่นัยความหมายต่อการสร้างจิตสำนึกตื่นตัวของมวลสามัญชนที่จะเข้าสู่ระบบ “การศึกษาสำหรับชาติ” ย่อมเป็นที่เห็นได้ไม่ยากนัก

^{๑๒} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.๖ ศธ ๔๒/๑๓ การประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล พ.ศ.๒๔๖๒

จากประสบการณ์ที่เป็นมาทั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕ และตั้งแต่ต้นสมัยรัชกาลที่ ๖ แนวความคิดและแผนการศึกษาเช่นว่านี้ จึงต้องประสบกับการต่อต้านและชะงักล้มเลิกไปในที่สุด

ความคิดก้าวหน้าของทั้งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และท่านปรีดี พนมยงค์ ต้องประสบความล้มเหลว ด้วยเหตุปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกัน แต่ก็ประกอบกันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ในท้ายที่สุดแล้ว คำตอบจริง ๆ ที่วิถีความคิดก้าวหน้าจะเป็นมรรคเป็นผลขึ้นมาได้ ก็อยู่ที่ ประชาชนนั่นเอง ขึ้นอยู่กับว่า ส่วนใหญ่ของประเทศ จะสร้างโอกาสให้กับตนเองเพื่อเรียนรู้ถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และศักยภาพปกครองตนเองหรือไม่ อย่างไรเท่านั้น

....สังคมการเมืองไทยเคยมีโอกาสดังกล่าวถึงสองครั้งสองครา
ที่จะเสริมสร้าง “สามัคคีธรรม” อันเป็นผลมาจากความพยายามรอมชอม
เพื่อนำประเทศชาติไปในวิถีทางความก้าวหน้า
แต่แล้วก็ต้องถูกสกัดขัดขวางจากพลังปฏิกิริยาเบี่ยงเบนออกไป
ในวิถีทางแห่งความถดถอยและตกต่ำ
ครั้งแรก ก็คือ การใช้อำนาจผลการปิดสภา เมษายน ๒๔๗๖
อันเป็นการเปิดโอกาสช่องทางให้พลังฝ่ายทหารก้าวขึ้นสู่อำนาจการเมือง และ
สถาปนาระบบอบเผด็จการของจอมพลป. พิบูลสงคราม
รวมทั้งความล้มเหลวของหลักอุดมการณ์คณะราษฎรในที่สุด
ครั้งที่สอง รัฐประหารพฤศจิกายน ๒๔๙๐
ประกอบกับการแปรพักตร์ของผู้นำอดีตคณะราษฎรเอง ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน
บังเกิดผลนำไปสู่ระบบอบเผด็จการของจอมพลป. พิบูลสงคราม คนเดิม

.....ยุคเผด็จการจอมพลป. ๑ เคยนำเอาประเทศชาติ
เข้าไปเป็นเดิมพันสูงเสียดฟ้าในสงครามโลกครั้งที่สองมาแล้ว
เพียงด้วยความมกใหญ่ใฝ่สูงของตนเอง หากแต่ยังได้อาศัยขบวนการเสรีไทย
และวิสัยทัศน์ผู้นำที่ยืนหยัดในหลักการอิสราภาพ อธิปไตย และสันติภาพ
สามารถกู้สถานการณ์ไว้ได้
ครั้นมาถึงภัยคุกคามจากกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระเบียบโลกใหม่
วิสัยทัศน์และหลักการสังคมเช่นว่านี้ เป็นอันต้องอันตรธานสูญสิ้นไป
จากผลของรัฐประหารพฤศจิกายน ๒๔๙๐
ก่อให้เกิดช่องว่างทางความคิดและจิตวิญญาณสำนึกในคุณค่าแห่งอิสราภาพ
อธิปไตยของชาติ และศักดิ์ศรีศักยภาพของปวงประชาชนคนไทยส่วนใหญ่
สิ่งที่เข้ามาแทนที่ ไม่ได้เสนอคุณค่าอะไรนอกเหนือไปจากเรื่องของอำนาจ
และผลประโยชน์เฉพาะตนในวงแคบ ที่กลุ่มอำนาจและชนชั้นนำใหม่
จะพึงแสวงเก็บเกี่ยวมาได้จากการสมยอมให้ชีวิตเศรษฐกิจการเมืองของชาติ
เข้าไปอยู่ภายใต้การกำกับชี้นำและครอบงำจากมหาอำนาจภายนอก

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๔๑๓/๓๘ ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์ (๐๒)๔๓๓-๘๗๑๓, ๔๒๔-๕๗๖๘ โทรสาร ๔๓๓-๘๗๑๓